

НАПРЯМИ ЗМІН У ПОЛЬСЬКІЙ ОСВІТІ У СФЕРІ ПІДНЕСЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ДОПОМОГИ ДИТИНІ

У статті розкриваються напрямки та зміст основних змін у польській освіті у сфері піднесення якості навчання, виховання та спеціалізованої допомоги дитині. Зміни освітньої ідеології в напрямку виховання творчого, особистісного повинні слугувати піднесенню якості навчання, максималізації учнівського потенціалу.

Ключові слова: відкритість системи освіти, творче навчання, вирівнювання освітніх можливостей, спеціалізована допомога дитині у шкільній кар'єрі, корекційна та дошкільна педагогіка.

Розвиток сучасного світу та місце людини в ньому визначається вихованням, тобто наслідками освітньо-виховного процесу. Формування суспільства в умовах інформаційних технологій, ринкового господарства і глобалізації є головним чинником поступу країни, отже, якість освіти і рівність освітніх шансів повинні бути предметом піклування влади і суспільства. Шкільні труднощі та невдачі часто призводять до неминучих індивідуальних і суспільних втрат. У часи постійного навчання впродовж усього життя і постійного пристосування на ринку праці до нових умов початкова освіта повинна розвинути пізнавальні можливості і творчі здібності дитини, мотивації до навчання та здібності самостійного навчання. Діти, які стикаються із поважними труднощами в навчанні, не розвинуть тих можливостей у початковій школі без спеціальної психолого-педагогічної та соціальної допомоги, а їхні шанси на працю і гідне життя є під загрозою.

У дев'яностих роках ХХ століття формувалися нові стосунки Польщі з країнами Європи і світу, і тогочасна освітня система спонукала шукати відповіді на питання про близькі та далекі цілі виховання, про модель і образ школи майбутнього. Утверджується переконання, що освіта повинна підготувати людей користуватися досягненнями цивілізації, брати творчу участь у процесі її подальшого розвитку, бути його активним чинником. Основні цілі освіти виглядали так: підготовка до суспільного життя і самореалізації особистості, пізнання світу, оволодіння досягненнями цивілізації та здатність творчо долучатися до них. Для цього потрібна якісна суспільна, екологічна, культурна освіта гуманістичного наповнення. Важливим завданням є також виховання здібностей вибудовувати освітні та життєві плани і програми, керувати власним розвитком, виробляти характер, здобувати власний цілісний погляд на світ попри конфронтацію теорії, практики та особистого досвіду.

Нові суспільні та політичні обставини спричинюють необхідність переоцінки та зміни послідовності в структурі освітніх цілей, причому необхідно брати до уваги рекомендації авторитетних міжнародних інституцій. Організація Об'єднаних Націй у Конвенції Прав Дитини у статті 28 записала:

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

- a) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;
- b) заохочують розвиток різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти і надання у випадку необхідності фінансової допомоги;
- c) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;
- d) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти і професійної підготовки для всіх дітей;
- e) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу [1, 243].

У демократичному суспільстві реалізація права на освіту і

рівність освітніх шансів уже не означає лише формального доступу до всіх щаблів освіти, але тлумачиться як рівний доступ до повноцінного навчання, набуття умінь і життєвих компетенцій. Ці засади добре розуміють у Польщі, де вдалися до політичних, структурних, програмових і організаційних змін в освіті, спрямованих на реалізацію стандартів якості виховання в сучасному тлумаченні. Основною сферою діяльності тут повинна стати реалізація європейського виміру навчально-виховного процесу на двох рівнях: по-перше, інструментальному, куди входять зміни навчальних програм, підручників, дидактичних засобів, посиленого вивчення іноземних мов тощо; по-друге, екзистенційному, що спирається на якісно нову пізнавальну та життєву ситуацію нашого сучасника, зорієнтованого на кращі європейські еталони. При цьому важливим завданням залишається збереження національної неповторності, неприпустимість некритичного копіювання західних взірців, потреба охорони питомих вартостей історії, культури і науки.

З огляду на занепад освітньої системи в Народній Польщі, було визначено сучасні напрями її перебудови, серед яких основне місце відведено демократизації. Вона знаходить вияв у тому, що закладаються школи як громадські, так і приватні, з навчального процесу усувається політизація, зростає вплив батьків (і взагалі родичів) і місцевих органів влади на школи та позашкільні освітні заклади, створюються умови для проведення експериментів та авторських освітніх інновацій. Ці головні напрями було названо в документі, підготовленому Комітетом експертів у 1989 році. Основні структурно-програмові аспекти загального навчання тут сформульовано так:

- 1) забезпечити кожному полякові умови, що сприяють повній реалізації його освітніх потреб;
- 2) дотримувати засади всезагальності, прохідності та еластичності навчання;
- 3) надати кожному випускникові такі засоби відомості, умінь і навичок, які включали б засади систематизованих знань про природу, техніку, суспільство, культуру, системи вартості, необхідні для повного розвитку і саморозвитку особистості,

оптимальний розвиток сил і пізнавальних здібностей;

4) поширювати дошкільну освіту;

5) упорядковувати плани та програми навчання в неповній середній школі;

6) популяризувати середню освіту;

7) диференціювати вищу школу на важливі послідовно перехідні щаблі або цикли: професійний, магістерський і кандидатський;

8) розбудовувати мережу осередків та інституцій освіти дорослих [2, 335].

Розпочаті після 1989 року перетворення освіти характеризуються великою глибиною. Головною метою тих перетворень є демократизація та усупільнення освіти, заміна традиційної моделі моделлю творчого виховання, піднесення якості навчання. Психологічно-педагогічна і соціальна допомога, спрямована на розвиток і вирівнювання шансів громадян у доступі до вищих щаблів освіченості [освіти], розв'язання проблем розвитку, виховання і навчання дітей та молоді є важливим засобом реалізації головної мети освітніх змін.

Порівняно з країнами Європейської співдружності, польська освіта вступила у процес перетворень з великим запізненням у сфері якості та успішності навчання. Після 1989 року з'явилися позитивні тенденції у розвитку шкільництва, його демократизації і зростання показників вишколу на вищих рівнях освіти. Однак у 1997 році лише 10 відсотків поляків мали вищу освіту, а неповну середню – близько 33 відсотків. Низька якість навчання і велике розшарування в обсязі освіченості поляків породжені переплетенням різних реалій. Тут треба назвати політичні, суспільно-господарчі обставини, соціопсихологічні чинники, в тому числі освітні прагнення різних верств суспільства, а також рівень психолого-педагогічної і соціальної допомоги дітям, які потребують підтримки. Не буду розглядати всіх чинників. Лише зверну увагу на взаємозалежність якості виховання (навчання) і механізму шкільної селекції, а також на напрямки змін в освіті після 1989 року.

Політичні зміни після 1989 року стосуються *відкритості*

системи освіти, її децентралізації, демократизації та усуспільнення. У Народній Польщі ми мали справу із *замкнутою* системою освіти, тобто поміж школою і суспільством стояв посередник – політична влада. Саме цей посередник визначав потреби, цілі та засади діяльності, школа була відповідальна перед ним. Центральна програма навчання, однакова для всіх учнів з визначеного рівня освіти, реалізувалася відповідно до засад культурної трансмісії. Це призводило до зниження якості навчання та диференціації освітньої кар'єри молодих поляків. Діти з родин вищого суспільних верств закінчували середню школу з атестатом зрілості, а потім вищі школи, що забезпечувало відповідний суспільний статус. Діти з родин нижчого суспільного статусу – бідніших та з нижчою освітою – ішли після неповної середньої школи до професійної школи, яка давала спеціальність. У 1989 році понад 70 відсотків молоді навчалася в таких професійних школах. Найчастіше то були школи з низьким рівнем загальної освіти, що обмежувало подальшу шкільну кар'єру.

Механізми селекції в польській школі були подібні до інших країн. Система освіти надає переваги дітям з родин вищого суспільних верств і кривдить тих, хто належить до нижчих суспільних верств. Діти середнього класу, перш ніж піти до школи, уже через родичів ознайомлені зі стилем комунікації, якої вимагає школа, виносять з дому знання, вартості і способи поведінки, яка є розпізнавальним знаком, що допомагає їм здобути вище становище. Проходять також виховний тренінг, що полегшує їм взяття відповідальності за своє навчання, робить зайвим постійний нагляд. Окрім того, зазвичай ці діти відвідують дошкільні заклади, тому мають надійну попередню стимуляцію розвитку.

Діти з родин малоосвічених – це діти сільські та з малих містечок, часто позбавлені дошкільної опіки. Погано фінансована сільська школа дає слабкі шанси на вирівнювання недоліків розвитку, різних дефіцитів та відставань, більше того, не розвиває тих моделей виховання, які спонукають освітню кар'єру.

Система суспільної селекції в часи соціалізму підтримувалася системою господарчою. Промисловість, що спиралася на

малоінтенсивні методи праці, надавала майже необмежені можливості для трудової зайнятості. Так само низький розвиток сільського господарства не давав освітніх стимулів молоді, яка залишалась працювати на землі.

Зміни в політиці та господарстві в 90-тих роках у Польщі призвели до ціннісної переорієнтації суспільної свідомості в напрямку виховних процесів і піднесення власної привабливості на ринку праці. У 1999 році лише 30 відсотків молоді обрали після неповної середньої школи трирічну професійну школу, а решта молоді – середню школу з атестатом зрілості. Але і це не дало можливості досягти стандартів розвинутих країн на рівні середньої школи. Треба ще зауважити, що за останнє десятиліття Польща вчетверо збільшила показник навчання на рівні вищих навчальних закладів, у тому числі суспільних та приватних.

Грунтовну реформу системи освіти в Польщі розпочато 1 вересня 1999 року. Вона повинна призвести до реалізації трьох основних цілей:

- загальнодоступність середньої і вищої освіти;
- вирівнювання освітніх можливостей молодого покоління;
- піднесення якості виховання і навчання.

Шкільна реформа, що тепер реалізується, має характер різнобічний і глибокий, оскільки впроваджує зміни структури, змісту, методики та організації виховання на всіх шаблях системи освіти. Всі ці зміни виявляють ті позитивні напрямки сучасних шкільних реформ, що запроваджуються в розвинутих країнах. З метою підвищення рівня навчання і полегшення дітям із середовища з нижчим суспільним статусом доступу до вищих освітніх шаблів продовжено термін початкового навчання на рік. Ліквідована колишня восьмирічна початкова школа, впроваджено натомість два шаблі навчання: початкова шестирічка і трирічна гімназія. Польські діти надалі розпочинають навчання з семирічного віку, чому передує річна підготовка до праці в школі. Нинішній уряд упроваджує поступове охоплення дітей шестирічного віку обов'язковою дошкільною підготовкою, а п'ятилітніх дітей – опікою дитячого садка. Цей намір надалі залежить від економічних можливостей країни.

Помі структурними і політичними змінами в системі освіти запроваджено демократичні засади контролю над змістом освіти і виховання. Міністерство освіти і виховання визначило лише програмні засади для кожного етапу виховання, а право на розробку виховних програм, наповнення їх змістом і добір підручників надано школам і самим учителям. Ці засади мають сприяти створенню відкритості школи, прихильної до учнів, яка враховує проблеми їхнього розвитку, можливості та інтереси. Зміни освітньої ідеології в напрямку виховання творчого, особистісного, діалогового, що сягає глибоких гуманістичних і прогресивістських підстав виховання, мають слугувати піднесенню якості формування, яка призводить до максималізації учнівського потенціалу. Відхід *від навчання, опертого на привласненні, до навчання творчого* може бути основним чинником вирівнювання шансів розвитку дітей із родин нижчого соціального статусу. Така діяльність зумовлює необхідність створення розмаїтих форм психолого-педагогічної і соціальної допомоги дітям, які відвідують дошкільні дитячі заклади, школи і громадські установи. Ця допомога і далі залежить від кадрових і фінансових можливостей закладів і територіальних муніципалітетів, але є підстави сподіватися, що поступово процес надання допомоги зросте і охопить усіх дітей та родини, які її потребують.

Спеціалізована допомога дитині у шкільній кар'єрі потрібна багатьом. Діти з дефектами перцептивно-пізнавальних функцій, зі специфічними труднощами в навчанні та в соціальній адаптації, в тому числі шкільній, становлять близько 15 – 20 відсотків усієї шкільної популяції. Ці діти вже на старті шкільної кар'єри мають обмежені можливості розвитку і вдосконалення своїх життєвих шансів, і тому потребують спеціалізованої допомоги.

Професійну психолого-педагогічну допомогу надають особи, які закінчили студії в галузі психології, педагогіки, логопедії, соціології, реабілітації та ресоціалізації, які працюють у державних та позадержавних інституціях. Їхня діяльність має характер діагностичний, дорадчий, терапевтичний, профілактичний та виховний.

В освіті допоміжну діяльність здійснюють такі фахівці:

- учителі і вихователі, які підтримують учня в його розвитку;
- психологи і педагоги, які працюють у дошкільних закладах і школах, психологічних консультаціях та інших установах;
- логопеди, які працюють у дошкільних закладах, школах, психолого-педагогічних консультаціях та установах, що здійснюють діагностику і терапію дітей і молоді із розладом мовлення;
- інші спеціалісти, наприклад, консультанти з фаху, лікарі чи соціальні працівники, які обслуговують консультацію.

Названі фахівці організують і провадять на території шкіл, дошкільних закладів, психолого-педагогічних консультацій і установ різні форми допомоги, наприклад, такі:

- підтримка виховних функцій сім'ї;
- терапія розладів розвитку і поведінки дітей і молоді;
- профілактика проблем дітей і молоді;
- сприяння ефективності навчання;
- розвиток здібностей, пов'язаних із суспільною комунікацією;
- проведення оздоровчого виховання;
- спеціалізовані дидактичні заняття, спрямовані на вирівнювання можливостей і здібностей дитини: корекційно-компенсаційні, логопедичні, соціотерапевтичні, а також інші заняття терапевтичного спрямування;
- терапевтичні класи;
- класи вирівнювання;
- заняття з психологічної освіти для дітей і батьків;
- поради, консультації і лабораторії для батьків та учителів;
- поради для учнів.

Є також інші чинники, які реалізують завдання у сфері психолого-педагогічної допомоги.

У сфері здоров'я:

- консультації психічного здоров'я;
- консультації щодо лікування залежності;
- пункти попереднього втручання і лактаційні консультації;
- психологи і логопеди, які працюють у шпиталях.

У сфері соціальної допомоги:

- спеціалізовані родинні консультації;
- осередки кризового втручання;
- педагоги і психологи – консультанти в осередках соціальної допомоги;

- соціальні працівники;
- повітові центри допомоги сім'ї;
- осередки адаптаційно-опікунські;
- світлиці та клуби;
- центри виховання;
- молодіжні осередки соціотерапії;
- молодіжні виховні осередки;
- швидка опікуча допомога;
- дитячі будинки.

У сфері правосуддя:

- сімейні суди і судові куратори;
- родинні діагностично-консультаційні осередки;
- педагоги і психологи у виправних закладах.

У структурах католицького костелу:

- сімейне консультивання у межах душпастирства родин;
- дієцезіальні адаптаційно-опікунські осередки;
- дієцезіальні будинки самотньої матері;
- Польська благочинність.

У позадержавних організаціях:

- адаптаційно-опікунські консультації та осередки;
- профілактично-терапевтичні осередки;
- педагоги, психологи, логопеди у громадських установах;
- телефони довіри.

У підрозділах територіального самоуправління:

- міські родинні консультації;
- тмінні осередки родини.

Представлена система психолого-педагогічної і соціальної допомоги дитині і родині перебуває в сфері розбудови і поширення структур на всю країну. Зараз її елементи краще розбудовані у великих містах. Взагалі скрізь не вистачає фінансового забезпечення і кадрів. Досить сказати, що *лише в кожній четвертій статистичній школі і гімназії* працює педагог, який

займається проблематикою шкільних труднощів і допомоги дитині. Ще більше не вистачає в школах психологів і логопедів.

У процесі підготовки кадрів до педагогічної праці та соціальної допомоги дітям бере участь Академія спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві. Її основний виховний профіль пов'язаний із соціальною педагогікою, але існують також спеціальності підготовки до роботи у загальній школі з дітьми, які потребують спеціалізованої допомоги. Це логопедія, корекційна і дошкільна педагогіка, соціальна робота.

Навчання на спеціальності логопедія тривають 5 років, заняття відбуваються в системі денної освіти; ця спеціальність дає професійну підготовку до самостійної праці на посаді логопеда в системі освіти, служби здоров'я та у громадських установах

Студії на спеціальності корекційної та дошкільної педагогіки готують учителів широкої кваліфікації до роботи в дошкільних закладах та початкових класах, а також для проведення педагогічної терапії. Випускник цієї спеціальності, окрім компетенції щодо проведення виховно-дидактичних заходів у дошкільному закладі та в школі, зможе підготувати всебічний діагноз проблем дитини, спроектувати виправну програму і застосувати методи й засоби для успішної допомоги дитині.

Соціальні працівники навчаються на рівні трирічних професійних студій і здобувають підготовку до роботи в державних та позадержавних установах по наданню соціальної допомоги.

Треба також зауважити, що в Академії соціальної педагогіки навчають вихователів за спеціальністю ресоціалізація для роботи з молоддю, соціально не пристосованою. Випускники цієї спеціальності працюють у відомствах освіти, правосуддя та у позадержавних установах.

Переклад з польської мови Тетяни Біленко

1. Конвенція про права дитини. Схвалена на 44-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (резолюція 44/25 від 20 листопада 1989 року, додаток). Док. ООН A/RES/44/25.

2. Edukacja narodowym priorytetem. Raport o stanie i kierunkach rozwoju systemu edukacji narodowej w Polskiej Rzeczypospolitej. – Warszawa – Kraków: b.w., 1989. 390 s.

Юзефа Балахович. Направлення змін у польському освітанні в сфері підвищення якості навчання і спеціалізованої допомоги дитині. В статті розкриваються напрямки і зміст основних змін у польському освітанні в сфері підвищення якості навчання, виховання і спеціалізованої допомоги дітям. Зміни освітньої ідеології в напрямку виховання творчого, особистісного - повинні служити підвищенню якості навчання, максимізації навчального потенціалу.

Ключові слова: відкритість системи освіти, творче навчання, вирівнювання освітніх можливостей, спеціалізована допомога дитині в шкільній кар'єрі, корекційна і дошкільна педагогіка.

Juzefa Balakhovich. The directions of changes in the Polish education in terms of improving the level of training and providing specialized aid to children. The author analyses the directions and content of the main changes in the Polish education in terms of improving the quality of training, education and specialized aid to children. Psychological, pedagogical and social aid directed at developing and leveling people's chances to acquire higher education, solving the problems of development, education and training of children is an important means of realization of the main goal of the educational changes.

Key words: openness of the educational system, creative training, leveling of educational opportunities, specialized aid to children in their school career, correctional and pre-school pedagogy.